

AJALOOLISE AJAKIRJA UUS ALGUS

Pärtel Piirimäe
peatoimetaja aastatel 2007–18

Kui ma 2006. aastal pärast Cambridge'i ülikoolis doktoritöö kaitsmist Tartu ülikoolis tööle asusin, oli Ajalooline Ajakiri sisuliselt varjusurmas. Viimane number oli ilmunud 2003. aastal kaanenumbriga 2002, nr 3 (118). Eesti teadusajakirjade maastikuga kursisolevad inimesed teavad, et meie kitsukeses teadusruumis nõuab ajakirja täitmine kvaliteetse sisuga pidevat aktiivset suhtlust potentsiaalsete autoritega, mis tähendab, et peatoimetaja töö maht on suurem, kui see väljastpoolt paistab. Kahjuks ei olnud professor Aadu Mustal, kes oli olnud ajakirja taaskäivitaja ja peatoimetaja alates 1989. aastast, viimastel aastatel muude oluliste ühiskondlike ametikohtade (Tartu linnavolikogu esimees 2001–7, riigikogu liige) kõrval enam ajakirja jaoks piisavalt aega, mistõttu kaastööde portfell oli jäänud kiratsema ja numbrid järjest rohkem hilinema. Nii tegigi ta mulle 2006. aastal ettepaneku ajakirja toimetamine üle võtta. Aadu eestvõttel taotlesin Euroopa Liidu meetme 1.1. raames rahastust kaheaastasele teadus-arendusprojektile, mille üheks eesmärgiks oli ajakirja uuesti käimalükkamine. Peatoimetamise töö moodustas vastavalt projektile 50% minu töökoormusest. Taotlus osutus edukaks, mis võimaldas paar aastat üsna intensiivselt ajakirjaga tegeleda. Pärast seda jätkasin peatoimetaja ametiga muude töökohustuste kõrvalt.

Toimetuse töö järjepidevuse tagas Anu Lepp, kes oli ajakirja juures olnud alates 1999. aasta viimasest numbrist ning ilma kelleta poleks taaskäivitamine võimalik olnud. Anu vastutas asjaajamise ja finantsidega seotud bürokraatliku poole eest, aga võttis enda peale ka keelelise toimetamise ja pildimaterjali otsimise. Diplomeeritud ajaloolasena oli ta abiks ka sisu puudutavates küsimustes. Minu kui peatoimetaja hooleks jäi artiklite komplekteerimine, suhtlemine autorite ja retsensentidega ning tekstide sisuline toimetamine. Ajakirja juures jätkas ka senine toimetuskolleegium. Et osa neist oli juba emeriteerunud, kutsusime lisaks mõned nooremad kolleegid nii Tartust kui mujalt maailmast.

Esimistel nõupidamistel jõudsime arusaamisele, et pole mõtet jätkata täpselt sealt, kust ajakiri pooleli jäi. Uuesti graafikusse jõudmine polnud realistlik ning otsustasime võlgu olevad numbrid vahele jätta ja alustada 2007. aastal n-ö puhtalt lehelt. Seega tuli leppida asjaoluga, et lisaks

Nõukogude okupatsiooni perioodile toimus veel üks katkestus aastatel 2002–6. Aga uus algus andis võimaluse ajakirja eesmärgid uuesti läbi mõelda ning vastavalt neile kohendada nii sisulist ja visuaalset kontseptsiooni kui ka töökorraldust, et tagada ajakirja jätkusuutlikkus.

Kõige olulisem küsimus oli, mis üldse on Ajaloolise Ajakirja turunišš. Kleio oli alustanud populaarteadusliku ajakirjana, kus oli palju lühizanre ning pildimaterjali, aga Ajaloolise Ajakirja nime taastamisel 1998. aastal oli tehtud selge samm rangema teaduslikkuse suunas. Otsustasime teha samal teekonnal veel paar sammu edasi, võttes eesmärgiks veelgi puhtakujulisema teadusajakirja, mille autoriteks oleks professionaalsed ajaloolased ja kraadiõppurid ning millele oleks ka rahvusvaheline väljund. Sellise otsuse juures oli üheks faktoriks asjaolu, et vahepeal oli Eesti ajalooajakirjade kitsakesele turule sisenenud Rahvusarhiivi väljaanne *Tuna*, mis täitis laiemale lugejaskonnale suunatud teaduslik-populaarse ajalookultuuri ajakirja niši. Täpselt samal mänguväljal ei olnud mõtet heatasemelise *Tunaga* konkureerida.

Vahepeal oli toimunud veel üks suur muutus, mida tuli arvesse võtta. Sellal, kui olin ära Cambridge'is, oli Eestis hakatud teadlaste töö tulemuslikkuse hindamisel sisuliste kriteeriumite asemel rakendama kvantitatiivseid mõõdikuid, mille juures olid kesksed Eesti Teadusinfosüsteemi (ETIS) kategooriad. Hindamise tarvis ei olnud vaja enam teadustöid lugeda, vaid piisas nende loendamisest vastavate kategooriate kaupa. Lühidalt öeldes oli see aeg, kui teadlastelt hakati nõudma “üks-ühtesid”. Muutunud oludele reageerides võtsimegi eesmärgiks saavutada 1.1. staatus, et Eesti ajaloolastel oleks võimalus saada tunnustatud ka eestikeelsete kõrgetasemeliste teadustööde eest. Selle staatuse jaoks oli tarvis pääseda rahvusvahelisesse andmebaasidesse. Eeltöö oli tehtud juba Aadu Musta ajal, kui Ajaloolist Ajakirja hakati indekseerima ja refereerima väljaandes *Historical Abstracts*. Nüüd seadsime eesmärgiks vastuvõtu andmebaasi *Arts and Humanities Citation Index* või *ISI Web of Science*, mis oli ajakirja 1.1. staatuse eeltingimuseks. Selleks oli omakorda vaja täita kindlad kriteeriumid, nagu eelretsenseerimine ja rahvusvaheline toimetuskolleegium (mis meil juba olid) ning rahvusvaheline autorkond ja ilmumise regulaarsus (mida kavatsesime saavutada).

Seega võib käivitatud muutusi kokkuvõtvalt kirjeldada kui pööret rahvusvahelistumise suunas, säilitades samas ajakirja Eesti-kesksuse nii teemade, autorite kui keele poolest. Meil ei olnud plaanis hakata avaldama artikleid kogu maailma ajaloost, milliseid meile hiljem korduvalt pakuti, vaid keskenduda endiselt Eesti ning laiemalt Läänemere regiooni ajaloole alates esiajast kuni kaasajani välja. Ajakirja tavanumbrid pidid jääma

eestikeelseks, aga tavanumbritele lisaks kavatsesime hakata välja andma vähemalt kord aastas ilmuvaid temaatilisi erinumbreid, mis võisid olla ka kakskeelsed või ingliskeelsed. See võimaldas hankida välisautorite kaastöid, sest teemanumbrid põhinesid sageli rahvusvahelistel konverentsidel esitatud ettekannetel. Teemanumbrid olid ka üheks viisiks kergendada meie pisikese toimetuse tööd, sest enamasti panid neid kokku toimetusevälised koostajad. Samuti sai teemanumbritele hankida eraldi finantstoetust vastavateemalistest teadusprojektidest. Kui ajakiri jätkas üldjuhul ilmumist kvartaalselt, siis teemanumbrid ilmusid oma mahukuse tõttu sageli topeltnumbritena. Rahvusvahelistumise üheks märgiks oli ajakirja nime muutmise kakskeelseks: Ajalooline Ajakiri. *The Estonian Historical Journal*.

Samuti muutsime mõningal määral ajakirja sisulist liigendust. Nagu varemgi, pidid kandvateks žanriliikideks olema täismöödus teaduslikud artiklid ja raamatuarvustused. Neile lisaks lõime uued rubriigid “Historiograafiline ülevaade” ja “Retsensioonartikkel”. Esimese eesmärgiks oli võtta kokku mingi teemavaldkonna teaduse hetkeseis; teise eripäraks oli mitme samal teemal ilmunud teose üheaegne arvustus, mis võimaldas pakkuda süsteemsemat analüüsi. Mõlema žanri eesmärgiks oli ajalooteadusliku diskussiooni elavdamine. Loobusime 5–6 lehekülje pikkustest pisiartiklitest ning varasemast vähem mahtu jätsime tutvustavat ja kroonikalist tüüpi materjalile,¹ mida enamikus akadeemilistes ajakirjades polegi.

ISI Web of Science’i nõuetele vastamiseks oli tarvis muuta ka artiklite meta-andmeid ning viiteparaati. Võtsime kasutusele MHRA (Modern Humanities Research Association) stiilikäsiraamatul põhineva viitamissüsteemi, mida kohendasime eesti keele reeglitele vastavaks. Uue viitamissüsteemiga kaasnes algupäraselt kirillitsas olevate kirjandusviidete transkribeerimine ladina tähestikku vastavalt Briti standardi reeglitele. See põhjustas mõnede autorite pahameelt ning meile üksjagu lisatööd, aga samas lahendas see otsus erinevate fontidega seotud kujundusprobleemid. Inglisekeelsed (võorkeelsete artiklite puhul eestikeelsed) kokkuvõtted paigutasime artikli, mitte kogu ajakirjanumbri lõppu, et artikli terviklikkus säiliks ka separaadis ning veebiversioonis. Artikli päises oleva autori foto, mis on tüüpiline pigem ajalehtedele, asendasime autori lühitutvustusega artikli lõpul. Autoritel palusime loobuda artiklite ülearusest liigendamisest eri tasandi vahepealkirjadega ning õpikulikest rasvaste tähtedega rõhuasetustest.

¹ Vt Aadu Must, “Eesti Akadeemilise ajalooperioodika järjepidevus: *Ajalooline Ajakiri ja Kleio*”, *Ajalooline Ajakiri*, 1:100 (1998), 5–11.

Piisavalt suur muudatuste hulk andis põhjuse üle vaadata ka ajakirja visuaalne kujundus. Kujundamise ja küljendamise nõustus enda peale võtma pikaaegse küljendajatöö kogemusega Meelis Friedenthal, kes teadlasena mõistis suurepäraselt akadeemilise žanri eripärasid ja reegleid. Kaanekujunduse muudatused olid pigem kosmeetilist laadi, et säiliks selge järjepidevus eelnevaga. Alles jäid kaanepilt ja triibud, aga nende värvi hakkasime igal aastal vahetama, et aastakäigud oleksid paremini eristatavad. Sisukorra nihutasime esikaanelt tagakaanele. Hoopis radikaalsemalt sai ümber tehtud kõik see, mis jäi kaante vahele, alates fontidest kuni paberi valikuni. Kujunduse valikul vaatasime läbi suure hulga maailma teadusajakirju, et leida tasakaal traditsioonilisuse ja kaasaegsuse vahel. Meelise väljatöötatud vormikeel oli pigem akadeemiline, rahulik ja silmasõbralik kui pealetükkiv, ärev ja väsitav.

Veel üheks oluliseks uuenduseks oli ajakirja samaaegne publitseerimine trükis ja veebis.² Paljud lugejad eelistavad kahtlemata trükitud versiooni, mis sobib paremini järjestikuseks lugemiseks. Ent rahvusvaheliseks levitamiseks ning tööalaseks kasutamiseks on mugavam kasutada pdf-faile. Ehkki algselt trükkisime autorite jaoks ka separeate, muutus see vanaaegne nähtus pdf-formaadi pealetungi tõttu peatselt ülearuseks.

Üheks probleemiks, mis jäigi ideaalse lahenduseta, oli finantseerimine. Erinevalt näiteks Tunast, mille oli Rahvusarhiivi ja Kultuurkapitali püsitoetuse näol stabiilne rahastusallikas ja seetõttu ka täiemõõtmeline palgaline toimetuse, jäi Ajalooline Ajakiri sõltuma erinevatest projektidest ja *ad hoc* rahataotlustest. Ajaloo ja arheoloogia instituut kattis toimetaja Anu Lepa palgakulud, tavaliselt erinevatest projektirahadest, samuti võttis enda peale ruumidega seotud kulud. Ajakirja välja andva Sihtasutuse Kleio omatuludest (eeskätt ajakirja müük) katsime kirjastuse üldkulud. Kõige suuremad kuluartiklid olid ajakirja numbrite trükiks ettevalmistamine (kokkuvõtete tõlkimine, küljendamine, fototöötlus ja trükifailide tegemine) ja loomulikult trükkimine. Nendeks kuludeks õnnestus paljude aastate jooksul saada küllaltki regulaarselt toetust Kultuurkapitali nõukogult. See tähendas kvartaalsete taotluste ja aruannete koostamist, sest püsisid garanteeritud toetust ei õnnestunud meil saavutada. Raskematest aegadest aitasid üle saada muud toetusskeemid, mida aktiivselt taotlesime. Suur muutus toimus 2012. aastal, kui Tartu ülikool seadis sisse kirjastustoeüsteemi, millest meil õnnestus tõlke-, küljendamis- ja trükikulude katteks regulaarselt toetust saada. Sellega seoses sai ajakirja ametlikuks

---

² Alates 2013. aastast on ajakirja artiklid ilmunud täistekstidena TÜ teadusajakirjade publitseerimisplatvormil ojs.utlib.ee.

väljaandjaks ja levitajaks Tartu ülikooli kirjastus. Ajakirja toimetamine ja trükiks ettevalmistamine jäi jätkuvalt meie väikese toimetuse ülesandeks. Eriti ajamahukas oli korrektuuripoognate lugemine, millega ka peatoimetaja oma vabu õhtuid ja nädalavahetusi sisustas.

Kohe 2006. aasta sügisel algas intensiivne töö artiklite tellimisega, sest päritud artikliportfellist oli võtta vaid Sulev Vahtre käsitus Dionysius Fabriciuse Liivimaa kroonikast, mis ilmuski esimese uue numbri (2007, nr 1) avaartiklina. Sulev lahkus meie seast sama aasta augustis, aga jõudis veel oma artikli ilmumise ära näha. Sügisel ilmus ka esimene kakskeelne teemanumber. Minu peatoimetaja-ajastu jooksul aastatel 2007–18 ilmus kokku 48 numbrit³ (üldarvestuses numbrid 119–166), neist viimane koostöös Janet Laidlaga. Teadusartikleid võib neis kokku lugeda 157, lisaks 100 kirjutist teistest žanritest. Seda statistikat vaadates torkab silma teadusartiklite suur ülekaal võrreldes arvustuste ja muude lühemate kirjutistega. Eriti just arvustuste tellimine ja autoritega suhtlemine osutus küllaltki ajamahukaks, mistõttu püüdsime leida eraldi arvustuste toimetajat. Mõne numbri jagu tegigi seda tööd Andres Andresen, aga ka tema jaoks osutus autoritelt tööde kättesaamine liiga närvikulukaks.

Teemanumbreid ilmus kokku 17,⁴ lisaks üks juubelinumber endise peatoimetaja Aadu Musta 65. sünnipäeva tähistamiseks. Teemanumbrite koostamises osalesid lisaks peatoimetajale paljud ajaloo ja arheoloogia instituudi kolleegid (Meelis Friedenthal, Kurmo Konsa, Enn Küng, Mati Laur, Ago Pajur, Kaarel Piirimäe, Marten Seppel, Tõnu Tannberg, Jaak Valge), samuti Eesti kolleegid väljastpoolt instituuti (Lea Leppik, Kersti Lust, Marju Luts-Sootak, Priit Pirsko, Atko Rimmel, Hesi Siimets-Gross) ning mujalt maailmast (Louis Clerc, Pertti Grönholm, Mart Kuldkapp, Carl Marklund).

2011. aastal hinnati Ajalooline Ajakiri Euroopa Teadusfondi humanitaarteaduste loendis ERIH (European Reference Index of the Humanities) kuuluvaks kategooriasse INT2. Seal avaldatud artiklid kuulusid seega Eesti Teadusinfosüsteemi teadustegevuse tulemuste klassifikaatoris kategooriasse 1.1. Alates 1998. aastast oli ajakiri kajastatud andmebaasis EBSCOhost, täiestekstidena võeti ajakiri sellesse andmebaasi 2010. aastal. 2014. aastast kuulub ajakiri ka Thomson Reutersi (aastast 2017 Clarivate Analytics) ning alates 2015. aastast Scopuse andmebaasi, mis kõik on tõstnud artiklite rahvusvahelist nähtavust.

2018. aasta lõpul nõustus peatoimetaja kohustused enda peale võtma Janet Laidla. Järg tuli üle anda, sest ajakirja hakkas ähvardama sama saatus,

³ Kui topeelnumbreid üheks lugeda, siis kokku 35 väljaannet.

⁴ Topeelnumbreid on loetud üheks.

mis enne minu tulekut. Nimelt alustasin 2018. aasta algul tööd mõtteloo professorina filosoofia ja semiootika instituudis ning uue kõrvaleriala ülesehitamise ja õpetamise kõrvalt ei olnud ajakirjale võimalik enam piisavalt aega leida. Tegelikult olekski mõistlik peatoimetajat vahetada pisut sagedamini kui iga tosina aasta järel, et rohkem inimesi saaksid selles ametis kätt proovida ning oma visiooni ja energiat rakendada.

Kokkuvõtteks lubatagu mul tsiteerida 2006. aastal Kultuurkapitalile esitatud taotlust: “SA Kleio ja TÜ ajaloo osakond peavad “Ajaloolise Ajakirja” taaselustamist Eesti ajalookultuuri seisukohalt äärmiselt oluliseks. Ajakirja väljaandmise kõige üldisemateks eesmärkideks on ajalooalase diskussiooni elavdamine Eestis ning selle tihedam lõimimine nii Eesti- kui välismaise professionaalse ajalooteadusega.” Usun, et nende eesmärkide täitmine meil õnnestus. Ajalooline Ajakiri täidab jätkuvalt olulist rolli Eesti ja Läänemere regiooni akadeemilisel maastikul.